

Excursie Bikbergen

Arie Vlasblom

Op initiatief van Poul Hulzing en Huub Casander verzamelde zich op zondag 1 december om 8 uur 's ochtends een grote groep vogelaars op de parkeerplaats bij restaurant 'De Goede Gooier' tussen Huizen en Blaricum. De ochtendexcursie zou vooral door bos en deels over hei gaan, dus hadden we onze telescopen thuisgelaten. Dat was maar goed ook, want juist de nacht ervoor was er een einde gekomen aan een prachtige lange herfst met veel kleuren en zon. Het had gevoren en er hing een dichte grijze mist over de Tafelbergheide.

Desondanks was de stemming goed in de groep, waarin ook veel beginnende vogelaars aanwezig waren. Het eerste deel zou vooral bestaan uit het waarnemen van vogels op gehoor, wat een goede oefening is. Ikzelf vind luisteren naar vogels het moeilijkste onderdeel van deze leuke hobby. Poul vroeg ons dan ook om zo stil mogelijk te zijn, wat iedereen braaf deed.

Het gebied waar we doorheen wandelden ligt in de hoek van Huizen, Naarden en Blaricum en is grotendeels eigendom van het Goois Natuurreservaat. Hoewel dit voor mij bekend terrein is, was het toch verrassend mooi en deels ook nieuw. Dit mede doordat zowel Poul, Huub als Pieter Bogaers veel achtergrondinformatie gaven over de geologie en historie van dit deel van het Gooi.

Zo bleek het bos relatief jong te zijn, er is zelfs een lange tijd kaalslag in het Gooi geweest. Het Gooi zonder bos! Een weidse blik vanaf de Tafelberg op de toenmalige Zuiderzee was toen mogelijk. De naoorlogse berken zijn nu bijna allemaal op hoge leeftijd en vallen successievelijk om. Dit levert een verandering in het bos op, met veel dood hout en nieuwe biotopen. De bomen die de berken opvolgen (vooral zomereiken) krijgen het echter moeilijk door verschraving van de pleistocene

Bikbergen, zondag 1 december 2019

Hilde Veenstra

zandrug, die het Gooi nu eenmaal is. Poul wist in een mooi betoog hierover uitleg te geven en allen maakten we ons zorgen over de menselijke invloed op de natuur (denk aan stikstofuitstoot en verzuring). In dit opzicht een echte verdiepingscursus.

Natuurlijk was er door de deskundige leiding veel te genieten en vooral te horen. In het begin Boomklevers, Boomkruipers, Bonte Spechten, Roodborsten, Winterkoninkjes, Merels, Kool- en Pimpelmezen. Verder Buizerds en overvliegende Grauwe Ganzen en Kolganzen. Toegegeven: geen bijzondere soorten, maar door de andere manier van waarnemen, met andere zintuigen, toch heel uitdagend.

In de loop van de ochtend werd het wat lichter en we bewonderden een groot nest hoog in een Douglas spar, vermoedelijk van een Havik. Huub toonde ons een dode beuk waarin vaak een Bosuil huist en vertelde

over het Bosuilonderzoek. De route verliep van Bikbergen en Crailo via landgoed Oud-Bussem naar het IJzeren Veld (holle weg). Aan een akkerrand kregen we tips over mogelijke waarnemingen van passanten in de wintermaanden, zoals Sijsjes en Kruisbekken. Het gedrag, de beweeglijkheid en het silhouet van vogels in combinatie met de plaats van waarneming (de 'JIZZ') kunnen de determinatie van een vogel ook bij slechte zichtsituaties mogelijk maken. Kijk, aan zulke tips heb je veel! Plots vloog uit een hulstbosje een Houtsnip op, zodat we toch nog een bijzondere waarneming kunnen vermelden.

Het was een heerlijke ochtend, een beetje fris, maar er was ook tijd voor een kop meegebrachte koffie. De stemming was opperbest en na een ronde over de Tafelbergheide waren we terug bij de parkeerplaats. Iedereen was het erover eens, dat dit zeker voor herhaling vatbaar is.

Broedplaatsen van Huiszwaluwen

in de regio Eemland, het Gooi
en de Vechtstreek in 2019

Dick A. Jonkers

Al sinds enkele decennia wordt het onderzoek naar de broedplaatsen van Huiszwaluwen in de regio Eemland, het Gooi en de Vechtstreek door mij gecoördineerd. Tegelijkertijd is geprobeerd om voor deze soort aan bescherming te doen en er voorlichting over te geven. Met ingang van 2020 leg ik mijn coördinatorschap voor het huiszwaluwenonderzoek om gezondheidsredenen neer. Dat geldt ook voor mijn taak als coördinator van de Werkgroep Zwaluwenonderzoek. Wel zal ik ondersteuning blijven bieden en op een lager pitje doorgaan met dit onderzoek. Hierbij dank aan allen die geholpen hebben bij al het zwaluwenwerk. Zonder hun trouwe hulp had dit niet tot deze resultaten geleid.

Onrust

Zoals iedere jaar sloeg de onrust toe. Er zijn elk jaar weer factoren die van belang zijn voor de aantallen broedparen van de 'witkontjes' in ons land. Op een groot deel van die factoren kunnen we geen enkele invloed uitoefenen. Wat wel kan is proberen het de Huiszwaluwen zo goed mogelijk naar de zin te maken. Helaas zijn er nog steeds mensen die ze als broedvogel trachten te weren. "Ze schijten alles onder" is dan het argument. Een plankje onder het nest monteren om de uitwerpselen op te vangen kan echter al veel overlast voorkomen. Hoe dan ook, er was bij anderen weer blijheid toen de eerste silhouetten van de Huiszwaluwen in april verschenen in het zwerk. Die nam toe, toen in de weken erna steeds meer groepjes rondvlogen in gebieden, waar ze voorheen ook genesteld hadden. Al met al zag de situatie er niet ongunstig uit. Een onzekere bepalende factor was onder andere het weer dat

van belang is bij de nestbouw en de robuustheid van het nest. En hoe zou het verder gaan met de voedselvoorziening, het broedsucces en het aantal jongen dat ging uitvliegen?

Weersomstandigheden

Dankzij de maandelijkse weeroverzichten van het KNMI in De Bilt was het mogelijk een beeld te schetsen hoe de weersituatie was tijdens het Huiszwaluwenseizoen. In april was er een zuidoostelijke stroming met droog, warm en zonnig weer. Mei kenmerkte zich door een koele, vrij droge en warme weersgesteldheid. In juni was het extreem warm, nat en zeer zonnig. Het weer in juli is te omschrijven als een maand met een koele eerste helft, die warm, droog en vrij zonnig was, gevolgd door een periode met extreme hitte. In augustus bleef het warm en zeer zonnig. Het zal zonder meer duidelijk zijn dat het uitzonderlijke weer zijn uitwerking moet hebben gehad op het broedproces.

Nestjongen op de Hilversumse Meent Ruud den Hartog

Andere populatie-beïnvloedende factoren

Elk jaar moet weer worden afgewacht hoeveel Huiszwaluwen terugkeren in Nederland. Bovendien is het nog maar de vraag of er dan geschikte nestelplaatsen aanwezig zijn. Gunstige plekken kunnen overwoekerd zijn door klimplanten. Ook zijn er plekken die door het schilderen in een andere kleur niet meer worden geaccepteerd, of anders zijn geconstrueerd. Voorts moet er in de omgeving voldoende geschikt nestmateriaal aanwezig zijn. Wanneer het bouwsel klaar is, wordt het afwachten of het nest goed aangehecht is en bij uitzonderlijk hoge temperaturen niet losraakt en op de grond terecht komt.

Problemen in 2019

Zowel uit het onderzoeksgebied als elders uit het land waren meldingen van natuurlijke nesten die van de aanhechtingsplaats op de grond waren

Huiszwaluw

Hugo Weenen

gevallen. In de periode waarin de eitjes gelegd zijn, waren er waarschijnlijk weinig problemen. Die ontstonden in 2019 pas in juni voor de in het nest aanwezige jongen. In het tijdvak erna ook bij de jongen die het nest nog niet verlaten hadden. Uit het bovenstaande valt op te maken, dat de jonggeborenen, en zelfs volwassen vogels het niet gemakkelijk gehad hebben. Er waren berichten over veel dode jongen in nesten en hijgende volwassen zwaluwen en grote jongen vooraan in de nestopeningen. Desondanks zijn er nadien diverse meldingen van tweede broedsels. Op verschillende plekken zijn nesten weggestoken en is er geschilderd. Gelukkig zijn er op een aantal plaatsen ook wel plankjes aangebracht onder nesten om overlast door uitwerpselen te voorkomen. Huismussen kraakten soms knestnesten. In Vreeland zijn op een plek waarschijnlijk nesten gepredeerd door een Kerkuil (mededeling Wim Fokker). Per dorp of stad (je) is op de topografische kaart de gemeentegrens aangegeven. Controleurs geven de adressen op van de locaties, waardoor dubbelstellingen uitgesloten zijn. De gemeente Weesp ging dit jaar aan kop met maar liefst 275 broedparen. Dat is bijna een verviervoudiging van het aantal ten opzichte van 2018, toen 71 paren werden vastgesteld (Jonkers, 2019). In de bebouwde kom van Weesp waren het er dit jaar 76, waarvan het voorkomen zich beperkte tot de 'Schildersbuurt'. Opvallend is dat de Huiszwaluwen ontbraken in de nieuwe wijken. Daar zijn potentieel wel veel nestplaatsen aanwezig in daknokken met bakstenen muren en witte, overhangende gootlijsten. Het is

aannemelijk om te veronderstellen, dat dit geen reële vooruitgang is, maar het gevolg van de wisseling van de wacht en de daarmee gepaard gaande komst van een nieuwe teller. Deze heeft het telgebied uitgebreid, waardoor nieuwe locaties kwamen bovendien. Een bijzondere nestplek in het buitengebied van Weesp hadden de Huiszwaluwen die zich op een agrarisch bedrijf binnenin een gebouw vestigden tegen de gordingen, de balken van het dakgebint. Een gedeelde tweede plaats was er voor de combinatie Muiden/Muiderberg en Eemnes met 145 paren. Eemdijk nam met 118 paren de derde plaats in. Langs de Eem worden in toenemende mate verbouwingen uitgevoerd en er vindt nogal eens functieverandering plaats van de agrarische bedrijven. In plaats daarvan komen er huizen voor particulieren, die graag in het buitengebied willen wonen. In Blaricum nestelden in de wijk Blaricummeerment nu 32 paren. Wanneer de laatste bouwphase daar in 2020 (?) is afgerond zullen er hopelijk nog meer Huiszwaluwen gaan broeden. Het aantal broedparen van de kolonie aan de boerderij die zich in polder De Kampen bevindt, nam af. Of er een verband is met de aanwas in de Blaricummeerment aan de andere zijde van de A27 zal in de toekomst moeten blijken. Aan de leefomstandigheden rond de boerderij is niets veranderd. De nesten in Hilversum komen,

net als in voorgaande jaren, geheel voor rekening van de woonwijk Hilversumse Meent. Het aantal nesten dat per plaats is aangetroffen, staat vermeld in **figuur 1**. In 'Vogels van het Gooi' (Moolenbeek in Jonkers & Prins, 2017) wordt vermeld dat vooral plaatsen langs de randmeren, waaronder Muiden en Huizen, een voorkeur hebben. Die keuze zou veroorzaakt worden door grote aantallen muggen en andere insecten, die zich daar ophouden. Voor Huizen lijkt het doek inmiddels gevallen te zijn. Zie **figuur 1**. De bebouwing in deze plaats biedt te weinig

Figuur 1. Aantal nesten per dorp/stad

Dorp/stad	Aantal nesten 2019 (2018)	Toe- of afname
Ankeveen	44 (44)	geen
Blaricum	40 (20)	+
Eembrugge	13 (12)	+
Eemdijk	118 (40)	+
Eemnes	145 (118)	+
's-Graveland	14 (14)	geen
Hilversum	78 (82)	-
Hollandsche Rading	6 (5)	+
Huizen	8 (10)	-
Kortenhoef	39 (45)	-
Loenen a/d Vecht	49 (38)	+
Loosdrecht	? (45)	onbekend
Muiden/Muiderberg	145 (171)	-
Naarden	46 (25)	+
Nederhorst den Berg	34 (22)	+
Nieuwersluis	19 (24)	-
Nigtevecht	39 (51)	-
Vreeland	28 (40)	-
Weesp	275 (71)	+
Totaal	1140 (877)	+

plekken die aantrekkelijk genoeg zijn om tot vestiging te besluiten. Helaas zijn er dit jaar geen telgegevens beschikbaar van Loosdrecht. Het aantal bewoonde nesten is wel genoteerd, maar de controleur kon de gegevens niet meer terugvinden. In onderstaande figuur wordt in categorieën het aantal bewoonde nesten vermeld dat op de locaties met broedplaatsen is aangetroffen. In de categorie met 1 of 2-10 nesten bevonden zich de meeste locaties.

Figuur 2. Grootte van de Huiszwaluwkolonies tussen Vecht en Eem 2019 (2018)

1	2-10	11-25	26-50	51-100
88(106)	100(129)	17(17)	6(6)	2(2)

Kunstnesten onder de Stichtse Brug

Op 19 en 20 maart 2019 zijn een tiental kunstnesten en nestaanzetjes gemonteerd onder de brug van Rijksweg A27, op de grens van het Gooimeer en het Eemmeer (De Vink, 2019). Aan de zijde van het Eemmeer werd een grote berg klei gedeponeerd, waar de Huiszwaluwen bouwmaterialen konden verzamelen voor het afwerken van het nest. Om te voorkomen dat deze zou uitdrogen en met kruiden begroeid zou raken, was deze berg afgedekt. Gedurende het broedseizoen werd de klei, die gedeponeerd was aan

de waterand van het Eemmeer modderig gehouden. De Huiszwaluwen hebben de voorzieningen nog niet ontdekt, want de nestelvoorziening heeft nog niet geleid tot broedpogingen en vestigingen. Toch is de kans daarop in de toekomst niet ondenkbaar. Als er gebroed gaat worden, zal dit succes ertoe leiden dat ook elders in ons land dergelijke nestelplekken aangebracht zullen of kunnen worden. In de Blaricummeerment, de zuidwestelijk ervan liggende nieuwbouwwijk in aanleg (hemelsbreed op een afstand van zo'n 1750 meter), vestigden zich dit jaar spontaan enkele tientallen paren.

Zwaluwtilen

Ook dit jaar was de zwaluwtil in het Nautisch Kwartier in Huizen weer bezet. Er is in zeven kunstnesten gebroed, waarvan bij vier nesten in september nog werd gevoerd. Het is niet duidelijk hoeveel vervolbroedsels er hebben plaatsgevonden. Opmerkelijk was de signalering van een paar dat zelf aan nestbouw begon. Hopelijk is dit de aanzet tot een ontwikkeling van meer van dit soort gevallen. Een leuk feit is, dat dit seizoen in totaal tien nesten in gebruik zijn geweest, waarvan er dus in zeven is gebroed.

Samenvatting

Metten is weten. Het enige wat we met zekerheid kun zeggen is, dat er meer zwaluwen in 2019 hebben gebroed dan in

2018. Er liepen allerlei zaken door elkaar heen, die invloed zullen hebben gehad. Factoren die een behoorlijke impact hadden zijn geschetst. Het blijft van belang om voor de monitoring succes- en faalfactoren vast te leggen. Hierdoor wordt het mogelijk om trends te onderkennen. Het geven van voorlichting bij mogelijke overlast door uitwerpselen is aan te bevelen.

Medewerkers

Eneco, P. Bakker, F. Bakker, R. Beskers, G. Bieshaar, E. de Bruin, R. van Dijk, A. Driessen, W. Fokker, W. Gorter, L. de Groot, E. de Groot, D.A. Jonkers, W. Langendorff, R.G. Moolenbeek, M. Pieren-Olijhoek, K. Pranger, P. Schut, A. van Soest, S. Staps, H. van Tol, N.J. van Tol-Coljee en M. van der Weyden.

Bronnen

- De Vink, C., 2019. Huiszwaluwen onder de Stichtse Brug. *De Korhaan* 53(2): 28-29.
- Jonkers, D.A., 2019. Huiszwaluw tellingen in 2018 bij de kolonies tussen Vecht en Eem. *De Korhaan* 53(2): 6-7.
- KNMI, 2019. Maand- en seizoenoverzicht.
- Moolenbeek, R., 2017. Huiszwaluw Melkstaartje: in Jonkers, D. & F. Prins, Gooise Vogels. *Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken*: 120-121.

Kleurenpracht van de Huiszwaluw in de volle zon

Wim Smeets